

**1922-1923 YILLARINDA SAMSUN'DA FİYAT
HAREKETLERİ
(Belediye Meclisi Zabıt Defteri'ne Göre)***

Yrd.Doç.Dr. M. Emin YOLALICI**

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nde belediye ve belediye meclislerinin kuruluşu Tanzimat Dönemi'nde başlamıştır. İlk örgüt başkent İstanbul'da 1854 tarihinde kurulmuştur. Taşralarda ise örgütlenme 1871'den itibaren başlamıştır. Bu konudaki ilk kanunî girişim 1864 Vilâyet Nizamnâmesi ile atılmıştır. 25 Temmuz 1867'de çıkarılan *Vilâyatta Devâir-i Belediye Meclislerinin Vezâif-i Umûmiyesi Hakkında* başlıklı talimatnâme ile, büyük kentlerde uygulamanın nasıl olacağı belirlenmiştir. 1871 tarihli Vilâyet Nizamnâmesi'nde ise her vilâyet, sancak ve kazalarda birer belediye meclisi kurulması konusu kanuna bağlanmıştır.

İşte bu ilk hazırlık döneminden itibaren özellikle 1876 yılından sonra her vilâyet,sancak ve kaza merkezlerinde belediye örgütleri kurulmaya başlanmıştır. Ancak bir anda her yerde bu örgütlerin kurulması mümkün olmamış ve zaman içerisinde ülke geneline yayılmıştır. Samsun ve kazalarında belediye meclislerinin kuruluşu da 1869'lardan sonra olmuştur.

Belediye meclislerinin faaliyetleri konusunda en önemli kaynak hiç şüphesiz *Beledî Meclisi'ne Mahsûs Zabıt Defteridir* adı ile bize ulaşan defterlerdir. Bu defterlerde, içtima(oturum) gününün tarihi, oturumda hazır bulunan azaların adları, meclise gelen dilekçe, kaime gibi istek ve belgelerin adı ve meclise geliş tarihi, görüşülecek konunun özeti ve en son olarak da meclisin aldığı kararın özeti belirtilmektedir.

Özellikle meclis kararları şehrin sosyal, siyasal, kültürel, idarî, malî, ekonomik, vs. durumlarını bize aktaran en önemli belgelerdir. Bu kararlar

* Bu makale Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cumhuriyet'in 75. Yıl Özel Sayısı (Ankara 1998)'nda yayımlanmıştır.

** Ondokuz Mayıs Üniv. Fen-Edebiyat Fak. Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

içerisinde, belediyenin rüsûm, vergi ve diğer gelir kaynakları, belediye çalışanları, bu çalışanlara verilen ceza ve mükâfatlar, belediyenin istimlâk, temizlik ve diğer hizmetleri, ileriye dönük projeleri, aceze maaşları ve fiyat hareketleri gibi pek çok konular bulunmaktadır.

Burada incelemeye çalışacağımız fiyat hareketleri, 1922-1923 yıllarına ait Samsun Belediye Meclisi Zabıt Defteri'nden yararlanılarak hazırlanmıştır. Samsun Belediye Meclisi daha önceki yıllarda kurulmuş olmasına rağmen, maalesef bu devirlere ait defterler bulunamamıştır. Bunlar ihmalkârlık, vurdumduymazlık, belgelere saygısızlık sonucu tarihin yapraklarında kaybolmuştur. Samsun'a ait bulunabilen en eski meclis zabıt defteri, incelediğimiz 1922-1923 yılına ait olan defterdir.

Ancak, incelediğimiz bu defterin en önemli özelliği, Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet'e geçiş dönemine ait olmasıdır. Defterde hem Türk Milli Mücadelesi'nin daha devam ettiği dönemlere ait, hem de Mudanya Mütarekesi dönemlerine ait kararlar mevcuttur. Yani, saltanattan Cumhuriyet'e geçiş dönemini içine alması açısından ilginç bir özellik taşımaktadır.

Bu defterde mevcut kararlara göre Samsun'daki fiyat hareketlerini incelerken, konuya sadece yiyecek-içecek açısından bakılmamıştır. Yiyecek-içecek dışında çeşitli eşya, hayvan, inşaat malzemeleri fiyatları, gayr-i menkul değer ve icar fiyatları, tiyatro, müsameré, sinema, karagöz oyunları, güreş müsabakaları gibi sosyal aktiviteye ait bilet fiyatları da incelenmiştir. Ayrıca belediye çalışanlarının maaş ve ücretleri, belediye rayicine göre inşaat usta, kalfa ve çıraklarının yevmiyeleri, belediyenin davalarını takiple görevli Dava Vekilleri'nin ücretleri de incelediğimiz konular arasında bulunmaktadır.

1. Yiyecek ve İçecek Fiyatları

Bu fiyatlar 1922-1923 yıllarına ait olup, bir bölümü belediye meclisinin verdiği rayiç bedelleri, bir bölümü ise kıymet takdiri şeklindedir. Ayrıca savaş yılları ve herhen bu yılların sonrasında fiyatların arttığı da bir gerçektir.

Samsun Belediyesi Meclis Zabıt Defteri'nde bulunan 1 Temmuz 1922 tarihli rayiç bedelleri, Jandarma Bölük Komutanlığı'nın isteği üzerine verilmiştir. Burada özellikle üç ekmek nevi'si belirtilmektedir. Bunlardan birinci nevi ekmek 327 dirhem (1.046,4 gr.) olup, fiyatı 20 kuruştur. İkinci nevi ekmek 345 dirhem (1.104 gr.) olup, onun fiyatı da yine 20 kuruştur. Üçüncü nevi ekmek ise 307 dirhem (982,4 gr.) olup, fiyatı ise 15 kuruştur. Ekmek fiyatlarında unun kalitesi ile gramajı fiyata etki etmektedir.

2 Ağustos 1922 tarihli zabıt kaydında ekmek fiyatları yine aynıdır. Ancak gramajları yükseltilmiştir. Nitekim birinci nevi ekmek 327 dirhemden 342 dirheme, ikinci nevi 345'den 361'e, üçüncü nevi de 307'den 331'e çıkarılmıştır. Fakat 19 Eylül 1922 tarihinde gramajların yeniden düşürüldüğü

görülmektedir. Nitekim birinci nev'i ekmek 342 dirhemden 333 dirheme, ikinci nev'i 361'den 348'e, üçüncü nev'i de 331'den 324 dirheme düşmüştür.

Ekmekte gramaj oynaması bundan sonra da devam etmiştir. Zabıt kayıtlarından aldığımız bazı örnekleri tablo şeklinde zikretmek yararlı olur kanaatindeyiz.

Tablo.1

Ekmek Gramaj ve Fiyatları.

YIL VE AY	1.Nev'i (dirhem)	Fiyatı (kuruş)	2.nev'i (dirhem)	Fiyatı (kuruş)	3.nev'i (dirhem)	Fiyatı (kuruş)
1922-Temmuz	327	20	345	20	307	15
" Ağustos	342	20	361	20	331	15
" Eylül	333	20	348	20	324	15
" Ekim	377	20	402	20	365	15
" Kasım	377	20	402	20	365	16,20
" Aralık	1 (kıyye)	21	1 (kıyye)	19	1(kıyye)	16,20
1923-Ocak	377	20	402	20	365	15
" Mart	-	-	-	-	1 (kıyye)	16,20
" Nisan	1(atik-i kıyye)	20,35	-	-	-	-
" Mayıs	1(atik-i kıyye)	20,35	-	-	-	-
" Temmuz	1 (kilo)	16,20	1 (kilo)	14,30	1 (kilo)	12,15
" Eylül	-	20,35	-	19,10	-	16,8

Tablo.1'de görüldüğü üzere zamanla gramajlarda yükselme olmuştur. Buna karşılık ekmek fiyatlarında da az da olsa artış görülmektedir. Ayrıca bazı aylarda dirhem yerine kıyye, atik-i kıyye ve kilo gibi ağırlık birimleri yazılmıştır. Eylül 1923'de ise gramajları belirtilmemiştir. Tabloda dikkat çekici bir husus da, 1923 yılı Temmuz ayında ekmek fiyatlarında düşmenin görülmesidir. Belediye Meclisi'nin başka bir zabıt kaydında da,ekmek fiyatlarının un fiyatları ile orantılı olduğu belirtilmektedir. Söz konusu bu kararda, mevcut un fiyatlarının tespitinden sonra ekmek fiyatlarının rayic bedelinin tespit edileceği yazılıdır.

Samsun Belediye Meclisi Zabıt Defteri'nde bazı tahıl türü ürünlerin rayiç bedelleri bulunmaktadır. Bu ürünlerin de aylara göre fiyatları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo.2**Tahıl Ürünlerinin Fiyatları (Kıyye olarak)**

YIL VE AY	Bulgur	Pirinç	Arpa
1922-Haziran	30	45	14
“ Temmuz	25	45	12,20
“ Ağustos	30	50	10
“ Eylül	25	55	-
“ Ekim	25	45	10/12
“ Kasım	25	40	12,20
“ Aralık	25	35/40	12,20
1923-Ocak	25/30	40	-
“ Şubat	25	35/40	12,20
“ Mart	25	30/35	12
“ Nisan	25	45	12
“ Mayıs	25	35	13
“ Temmuz	19,20	35	9
“ Ağustos	19,20	35	8,35
“ Eylül	19,20	31,10	9,10

Tablo.2’de görüldüğü üzere üç tahıl ürünü içerisinde aylara göre fiyat açısından fazla bir değişiklik yoktur. Ancak 1923 Temmuz’undan itibaren her üç üründe de ucuzlama gözlenmektedir. Önceki aylarda bulgur 25/30 kuruş arasında değişirken, Temmuz-1923’de 19 kuruş 20 paraya düşmüştür. Pirinç yine 35 kuruştan aşağı düşmezken, Eylül-1923’de 31 kuruş 10 paraya gerilemiştir. Arpa da genellikle 10-12 kuruş arasında oynarken, 1923 yılı Temmuz ayında 9 kuruşa, hatta Ağustos’ta 8 kuruş 35 paraya inmiştir. Herhalde bu düşüşlerde savaş döneminden çıkılarak, yavaş yavaş barış dönemine geçilmesinin, yani ekonominin istikrara doğru yönelmesinin etkisi olsa gerektir.

Samsun Belediye Meclisi Zabıt Defterleri’nde, özellikle Jandarma Bölük Komutanlığı’nın talebi üzerine belediye meclisince verilen perakende rayiç bedellerinde diğer erzak türleri de vardır. Bunların aylara göre ad ve fiyatları aşağıda gösterilmiştir.

Tablo.3**Bazı Erzak Fiyatları (Kıyye ve kuruş olarak)**

YIL ve AY	Et	Sade yağ	Tuz	Sirke
1922-Haziran	65	140	12,20	-
“ Temmuz	50/60	120	12,20	-
“ Ağustos	60	140	12,20	7
“ Eylül	65/70	140	12,20	-
“ Ekim	60	120/130	12,20	-
“ Kasım	60	120	12,20	-
“ Aralık	65/70	130	12,20	-
1923-Ocak	70	130/140	12,20	-
“ Şubat	70/80	140/150	12,20	-
“ Mart	70/80	135/140	12,20	-
“ Nisan	70/80	165	12,20	-
“ Mayıs	70	170/200	12	-
“ Haziran	65	120	10	-
“ Temmuz	50,30	95	8	-
“ Ağustos	58	95,30	8	-
“ Eylül	46,35	101,20	7,32	-

Tablo.3’de görülen önemli bir istatistiki sonucu burada zikretmek gerekir. O da, savaşın fiilen bitmesi ve barış görüşmelerine geçilmesi döneminde fiyatlarda önemli bir düşüşün gözlenmesidir. Meselâ et fiyatları 1922-Haziran’ından, 1923-Haziran’ına kadar, yani 13 aylık dönemde 60 ile 80 kuruş arasında değişmektedir. Ancak 1923 Temmuz’unda ilk defa 50 kuruş 30 paraya, hatta Eylül ayında 46 kuruş 35 paraya düşmüştür.

Sadeyağ da genellikle okkası 120-200 kuruş arasında satılırken, Temmuz-1923’de ilk kez 100 kuruşun altına inmiştir.

Tuz da ise daha ilginç bir düşüş olmuştur. Tuz fiyatları okka olarak 12 ay aynı fiyatı korurken, Haziran-1923’de 10 kuruşa, Temmuz ve Ağustos’ta 8 kuruşa, Eylül’de ise 7 kuruş 32 paraya düşmüştür.

1922 yılı Eylül ayında gösterilen sirke fiyatı 7 kuruştur. Ancak, Haziran 1922 ayına ait başka bir zabıt kaydında, müskirat deposunda bulunan şarapların sirkeye dönüşmesi üzerine, sirkenin fiyatı 17 kuruş 20 paradan satılmasının uygun olduğu belirtilmektedir.

Samsun Belediye Meclisi Zabıt Defteri’nde Ağustos-1922 ve Eylül-1923 aylarına ait sebze ve meyve fiyatları da yazılıdır. Samsun Mutasarrıflığı’nın talebi üzerine belediye meclisince verilen bu rayiç bedelleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo.4

Sebze ve Meyve Fiyatları (Kuruş olarak)

Cinsi	Kıyve	Aded	1922 yılı	1923 yılı
Patlıcan	-	1	1,20	1
Bamya	1	-	-	40
Yeşil soğan	-	1 (bağı)	2,20	20 (kıyvesi)
Kuru soğan	1	-	10	10
Sarımsak	1	-	12,20	18/20
Domates	1	-	-	5
Dolma kabak	-	1	-	1,20
Kara kabak	-	1	-	2
Kestane kabağı	-	1	-	20
Sakız kabağı	-	1	2,10	-
Yeşil fasulye	1	-	12,20	10
Dolmalık biber	1	-	25	10
Sivri biber	1	-	10	7
Kara lahana	1	-	-	3
Beyaz lahana	1	-	-	5
Enginar	-	1	-	2
Bezelye	1	-	-	7,20
Bakla	1	-	10	7,20
Patates	1	-	10	10
Havuç	1	-	-	8
Şalgam	1	-	-	8
Yer elması	1	-	-	10
Hıyar	-	1	2,20	-
Fındık	1	-	10	-
Kiraz	1	-	17,20	20
Vişne	1	-	25	25
Kavun	1	-	12,20	15
Karpuz	1	-	10	10
Üzüm	1	-	20	20/25
Erik	1	-	10	20
Şeftali	1	-	12,20	20
Kayısı	1	-	20	30
Armut	1	-	10	15/20
Elma	1	-	-	10/15

1922 yılı rayiç bedelleri arasında bazı sebze ve meyve adları olmakla beraber, " mevsimi değildir " veya "yoktur " ibaresi düşülerek fiyatları da gösterilmemiştir. Bunlar arasında kereviz, lahanâ, kabak gibi sebzelerle, kestane, ayva, nar gibi meyveleri sayabiliriz. 1923 rayiç bedellerinde ise, 1922 yılında yazılmayan bazı sebze ve meyveler ile bunların fiyatları da yazılmıştır.

Samsun Belediyesi'nin o günlerde de, bozuk malların satılmaması veya temizlik konularında hassasiyetle durduğunu gösteren zabıt kayıtları vardır. Meselâ 20 Haziran 1923 tarihli zabıt kaydına göre, kokmuş balıkları mahalle aralarında sattığı anlaşılan Balıkçı Ahmed Efendi'ye 500 kuruş (5 lira) nakdî ceza kesildiği ve konunun savcılığa sevk edildiği anlaşılmaktadır. Aynı tarihli başka bir zabıtta da, dükkânının önüne süprüntü döktüğü anlaşılan Süleyman-oğlu Mehmed Ali'ye 250 kuruş nakdî para cezası kesilmiştir ¹.

2.Canlı Hayvan Fiyatları

Samsun Belediyesi Meclis Zabıtlarında az sayıda da olsa bazı canlı hayvan fiyatlarını gösteren kayıtlar vardır. Bunların bazılarının fiyatı takdir komisyonu tarafından takdiren verilmiş, bir kısmının da mezar sonucu belirlenmiştir.

Meselâ 29 Eylül 1922 tarihli tutanakta, sazlık müteahhidi Mehmed Beğ'e ait 2 adet at için takdir edilen değer belirtilmiştir. Bunun için, belediye meclis azasından iki kişi ile belediye mühendisinden oluşan Tetkik Heyeti'nin raporu esas alınmıştır. Bu rapora göre atlardan birine 150, diğerine de 200 kuruş takdir edilmiştir.

Meclis kararlarından iki tanesinde ise, müzâyede sonucu satılan hayvanların mezadda satılan bedelleri yazılıdır. 10/11 Mart 1923 tarihli zabıtta, yağrı bir ata 5.000 kuruş verildiği, ancak bunun az görülerek, şimdilik satılmamasına karar verildiği kayıtlıdır. 28 Mayıs 1923 tarihli de ise, bir keçinin 120 kuruşa Kavaklı Hacı Ali'de kaldığı belirtilmektedir. Yine aynı tarihli başka bir kararda, 1 camuz düğesi ile 1 sığır düğesinin, 2.600 kuruşla Kasap Aziz Bekir'e mezar sonucunda satıldığı kaydedilmiştir.

Meclis kayıtlarında saman ve kuru ot gibi hayvan yemlerinin fiyatları da mevcuttur.

¹ Ancak söz konusu kişinin müracaatı üzerine, bunda kendisinin kusuru olmadığı anlaşıldığından, bu ceza affedilmiştir.

Tablo.5**Hayvan Yemi Fiyatları (Kıyye ve kuruş olarak)**

YIL ve AY	Saman	Kuru ot
1922-Haziran	7,20	-
" Temmuz	7,20	4
" Ağustos	-	6
" Ekim	8	8
" Kasım	7,20	10
" Aralık	10	-
1923-Ocak	8	10
" Şubat	7,20	-
" Mart	7	8
" Nisan	10	10
" Mayıs	8,20	-
" Haziran	7,20	-
" Temmuz	5,30	5,30
" Ağustos	5,30	8,35
" Eylül	5,35	7,32

Hayvan yemi fiyatlarında mevsim değişiklikleri önemli rol oynamaktadır. Kış dönemlerinde saman ve kuru ot 10 kuruşa çıkarken, yaz dönemlerinde saman 5,30 kuruşa, ot ise 4 kuruşa kadar gerileyebilmektedir.

Zabıtlarda görülen dikkat çekici bir karar da, belediyenin kadrosunda olan hayvanların arpa, ot, saman gibi hayvan yemlerinin alınması ile ilgilidir. Bu karar kaydında, bu tür hayvan yemlerinin köylerden uygun fiyatla alınmasının, belediyenin menfaatine olduğu yazılıdır.

Söz konusu zabıt kayıtlarında görülen bir rayic bedel de kovan fiyatı ile ilgilidir. Bu kayda göre, 1923 yılında Samsun'da bir adet arı kovanının fiyatı 650 kuruş rayiç bedelindedir.

3.Müteferrik Eşya Fiyatları

Yine Belediye Meclis Zabıt Defteri'nde, Samsun'a ait çeşitli cins ve nevideki eşyaların fiyatları da vardır. Bunların listesi aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo.6**Müteferrik Eşya Fiyatları (Kuruş olarak)**

Cinsi	Miktarı	1922 yılı	1923 yılı
Tuz çuvalı	100 kg.lık	20	-
Tuz çuvalı	50 kg.lık	10	-
Sabun	Kıyye	70	46,20/70
Gaz tenekesi	Adedi	15,20	19,30
Top fişengi	Adedi	-	70
Süpürge	Adedi	-	4
Koşum takımı	Adedi	-	2.000
Hendese aletleri	Takımı	-	60.000

Tablo.6’da belirtilen tuz çuvaları, Düyûn-u Umûmiye İdaresi’ne ait olup, belediye meclisi tarafından rayiç bedelleri verilmiştir. Belediyeye ait Gazhane’de bulunan boş tenekeler de müzâyede usûlü ile taliplerine satılmıştır.

Sabun fiyatları, 1922 yılının yedi ayında da kıyyesi 70 kuruş rayiç bedel ile satılmaktadır. 1923 yılının ilk aylarında ise rayiç bedeli 60 ile 70 kuruş arasında gösterilmiş, fakat Temmuz ayından sonra 46 kuruş 20 paraya kadar düşmüştür.

Top fişengi ise, Ramazan ayında kullanılmaktadır. Samsun Belediye Meclisi’nin 22 Nisan 1923 tarihli kararında, daha önceki yıllarda, masrafı belediyeden karşılanmak üzere, Sahil Bataryası’nca top atıldığı, ancak atılan topların istenilen derecede patlamaması sebebiyle, bazı mahallerden top sesinin duyulmadığı belirtilerek, bundan sonra havaî fişenk atılmasının maksadı daha iyi temin edeceği kaydedilmiştir. Bunun için de Fişenkçi Mustafa Efendi’ye tanesi 70 kuruştan fişenk imal ettirilmesi kararı verilmiştir. Hatta meclis, belediyenin zarara uğramaması için, “ istenilen derecede yükselmeyen, patlamayan veya amaca uygun olmayan fişenklerin bedellerinin verilmemesi “ yönünde de bir şerh koymuştur.

Tablo.6’da görülen süpürge, Samsun Belediyesi’nin temizlik işlerinde kullanılmak üzere satın alınması kararı verilen çalı süpürgesidir. Bu süpürge, belediyenin Tanzifat İdaresi’nde kullanılmak üzere 1.000 adet alındığı kayıtlarda yazılıdır.

Yine temizlik işlerinde kullanılan hayvanlar için yaptırılacak koşum takımlarının miktarı 12 adet olarak görülmektedir. Her takımı 2.000 kuruştan imâl ettirmek üzere, Cafer-oğlu Gaffar’a ihâle edilmiştir.

Tablo.6’da görülen ilginç bir alet de hendese aletidir. Bu alet, belediyenin Nafia Ser-mühendisliği’ne alınmıştır. Bu hendese takımı 6 parçadan oluşmaktadır

Yine zabıt defterinde, Samsun'da yakacak fiyatlarının rayiç bedelleri de mevcuttur. Bunları da aşağıdaki tabloda görebiliriz.

Tablo.7

Yakacak Fiyatları (Kıyye ve kuruş olarak)

YIL ve AY	Gazyığı	Kömür	Odun
1922-Haziran	40	7,20	1,20
" Temmuz	30	10	1,15
" Ağustos	30	1,10	2
" Eylül	40	-	-
" Ekim	30	8/10	2
" Kasım	30	7,20	1,10
" Aralık	50	10	1,10
1923-Ocak	38,20/40	10	1,10
" Şubat	30	5	1,10
" Mart	25	7,20	1,10
" Nisan	30	7,20	2
" Mayıs	30	5	1,30
" Haziran	30	7,20	1,20
" Temmuz	24	5,30	0,33
" Ağustos	23,20	5,30	0,24
" Eylül	23,17	5,25	0,32

Tablo.7'de görüldüğü üzere, özellikle fiyat artışı veya azalmasında mevsim şartlarının önemli rol oynadığını söyleyebiliriz. Kömür ve oduna ihtiyaç olan kış mevsiminde fiyatlar yükselmekte, yaz mevsimine doğru ise fiyatlarda düşme görülmektedir. Buna bir de barış şartlarına girme eklenince, bu düşme daha da gözle görülür hale gelmektedir. Meselâ, odun fiyatları uzun zaman 1,10 ile 2 kuruş arasında oynarken, 1923 yılı Temmuz ayında birden bire 33 paraya, sonraki ay ise 24 paraya gerilemiştir.

Belediyenin odun ihtiyacının karşılanması ile ilgili başka bir meclis kaydında, bu ihtiyacın karadan araba ile odun getiren odunculardan satın alınmasının, Samsun Belediyesi'nin menfaatine olduğu yazılıdır. Bu suretle belediye meclisi, belediye için en uygun fiyatla odun alınmasını ve belediyenin çıkarlarının gözetilmesini, diğer buna benzer kararlarda olduğu gibi en önemli ahlakî bir prensip edinmiştir.

4. İnşaat Malzemesi Fiyatları

Belediye Méclis Zabıtlarında 1923 yılının çeşitli aylarına ait, Samsun'daki kereste, kireç, kiremit, tuğla, demir vs. gibi inşaat malzemelerinin fiyatları rayiç bedel olarak yazılmıştır. Aşağıdaki tabloda değişik aylara ait bu fiyatlar verilmiştir.

Tablo.8

1923 Yılıının Çeşitli Aylarına Ait İnşaat Malzemesi Fiyatları (Kuruş olarak)

Cinsi	Ölçü alınan değer	Şubat	Mart	Nisan	Haziran
Adi demir	1 kıyye	-	13/15	15/20	-
Ateşlenmiş demir	1 kıyye	25/50	18	-	-
Potrelük demir	1 kıyye	15	12/15	15	-
Çıralı çam kereste	1 m3	4.000/4.500	4.500	3.500/4.500	4.600
Kökner kereste	1 m3	-	-	3.000/3.500	-
Meşe kereste	1 m3	4.500/6.000	6.000	4.500/6.000	-
Çıralı çam tahtası	1 m3	-	5.000	3.500/6.000	4.300
Meşe tahtası	1 m3	-	6.000	-	-
Ceviz tahtası	1 m3	-	6.000	-	-
Kirec	1 batman	-	25/35	35/40	-
Katran	1 kıyye	35/40	-	-	-
Neft yağı	1 kıyye	-	-	150	-
Yağlı boya	1 kıyye	75/100	100	75/100	-
Bezir yağı	1 kıyye	-	100	100	-
Üstübec	1 kıyye	-	-	70	-
Çivi	1 kıyye	30	22	-	-
Tuğla	1.000 adedi	-	-	2.000	1.500
Kiremit (eski)	Adedi	2	-	-	-
Avrupa kiremidi	1.000 adedi	-	5.500	5.000/8.000	-
Yerli kiremit	1.000 adedi	-	-	1.200/1.500	-
Cam	1 sandığı	-	1.250	2.500	-
Kum	1 m3	-	100/150	70	-
Saç	1 kilo	-	-	35	-
Taş	1 m3	-	-	300/450	-
Çinko levha	1 kıyye	-	-	50	-

Tablo.8'de görüldüğü üzere 1923 yılının 4 ayına mahsus inşaat malzemesi fiyatları verilmiştir. Bazı malzemelerin bazı aylara ait fiyatları yoktur.

Yerli kiremit, Avrupa kiremitinden daha ucuz olup, herhalde bunun sebebi de kalitesinden kaynaklanmaktadır.

Meşe ve ceviz tahtası, çam tahtasından daha pahalıdır. Ayrıca Nisan 1923 ayına ait kayıta, köknar ve meşenin kaba kereste, ince kereste ve tahta olarak m3 fiyatlarının aynı olduğu görülmektedir.

Demirin adı, ateşlenmiş ve potrelük olarak üç cinsi verilmiştir. Bunların fiyatları da farklıdır.

Bunların dışında yağlı boya, petrol yağı, bezir yağı, katran, üstübec gibi inşaat malzemeleri vardır. Ayrıca inşaatla kullanılan cam, kum, sac, taş, çinko levha, çivi gibi malzemelerin fiyatları da görülmektedir.

Meclis zabıtlarında olup, tabloya alınmayan bir inşaat malzemesi de çimentodur. Ancak piyasada yoktur, yoktur şerhi konularak, fiyatı da verilmemiştir. Kayıtlarda çimentonun 160 kiloluk varillerde veya torba içinde olduğu da belirtilmektedir.

Yine tabloda olmayan bir inşaat malzemesi de küngüdür. Küngü uzunluk ve çap olarak iki nevide verilmiş, ancak fiyatları yoktur şerhi ile belirtilmemiştir.

Inşaat veya taş çıkarma, yol açma gibi işlerde kullanılan barut, fitil, dinamit, kapsül gibi malzeme adları da meclis zabıtlarında mevcuttur. Fakat piyasada yoktur ibaresi konulmak suretiyle bunların da fiyatları verilmemiştir.

5. Matbaa Tab' (Baskı) İşlerinin Fiyatları

Belediyenin ihtiyacı olan makbuz, evrak, defter gibi malzemeler matbaalara kapalı zarf usûlü ile bastırılmaktadır. Samsun'da 1922-1923 yıllarında mevcut olan Şems, Ahali ve Aks-i Seda Matbaaları'ndan gelen fiyat teklifleri ile numuneler mecliste incelenmekte, tetkik ve mukayese edilmekte, sonra da en uygun olana tab ettirilmesine karar verilmektedir.

18 Ekim 1922 tarihli kararda, belediye rüsûmu makbuzlarından, her biri 100 yapraklı, 150 adet makbuzun bastırılması için, üç matbaanın teklif ve numunelerinin incelendiği, Ahali Matbaası'nın 2.500 kuruş teklif etmesine rağmen, numunelerinin kötü olduğu, bu sebeple numuneleri iyi olan Aks-i Seda Matbaası'na 2.775 kuruşa tab ettirilmesi kararı verildiği yazılıdır.

Yine 11 Kasım 1922 tarihli zabıtta, Samsun belediyesine ait 150'şer yapraklı 2 cilt Varidât Defteri ve 1 cilt Demirbaş Eşya Defteri tab'ı ile ilgili karar vardır. Burada da kapalı zarf usûlü uygulanmıştır. Teklifler ve numuneler incelenmiş, Ahali Matbaası'nın numunelik kâğıtları beğenilerek, bu matbaaya tab işi 900 kuruşa bırakılmıştır.

22 Nisan 1923 tarihli Samsun Belediyesi Meclis zabıtında da yine tab ile ilgili bir karar vardır. Burada belediyeye ait evrak ve defterlerin tab'ı belirtilmiş, ancak bu evrak ve defterlerin ne olduğuna dair bir bilgi verilmemiştir. Kapalı zarf usûlü ile Şems Matbaası 10.800, Aks-i Seda Matbaası da 11.000 kuruş teklifte bulunmuşlardır. Meclis ise, cüz'î farkı da göz

önüne tutmaksızın, tab' işini numunelerini beğendiği Aks-i Seda Matbaası'na vermiştir.

Tab ile ilgili meclis zabıtlarından çıkarılacak bir sonuç da, Samsun Belediye Meclisi'nin tab' işinde titizlikle davrandığıdır. Meclis, gerek basılacak evrak ve defterlerin iyi kaliteli olması yönünde çaba harcamakta, gerekse belediyenin maddî zarara uğramasına çalışmaktadır.

6. Gayr-i Menkûl Fiyatları

Arsa, ev, dükkan gibi gayr-i menkûllerin, ya müzâyedeye çıkarılması veya istimplâki durumunda fiyatları belediye meclisince takdir edilmektedir. Ancak bunun için bir Tahmin Heyeti oluşturulmaktadır. Bu heyet genellikle meclis azalarından seçilmektedir. Fakat bazen, dışarıdan da bu seçim yapılabilir. Fakat bazen, dışarıdan da bu seçim yapılabilir.

Samsun Belediye Meclisi zabıtlarına göre, bir kişiye ait arsa meclisce, arşını 62 kuruş olarak takdir edilmiştir. Osmanlı Bankası karşısında bulunan ahır ve dükkana Tahmin Heyeti 15.000 kuruş takdir etmiştir. Ayrıca, Saidbeğ Mahallesi'nde bir hanenin, Halis, Hacı Ali-zade Arif Efendi, Mahmud, Yemenci-oğlu Raif adlı kişilerin haneleri ile Yemenici Edhem Efendi'nin dükkanına kıymet takdiri için, meclis azasından iki kişinin Tahmin Heyeti'ne seçildiğine dair ayrı ayrı zabıtlar var ise de, bunlara ait takdir edilen fiyatlar belirtilmemiştir.

Muvakkithâne'nin istimplâkine dair Samsun Liva İdare Meclisi'nin kararı doğrultusunda, buranın istimplâk bedelini tespit görevine Samsun Belediyesi Mühendisi ile dört diğer kişiler Tahmin Heyeti olarak teşkil edilmişlerdir. Ancak bu emlakinde takdir bedelleri belirtilmemiştir.

İstimplâk konusunda Tahmin Heyeti'nin verdiği takdir fiyatına, bazen mülk sahipleri tarafından itiraz edilmektedir. Nitekim Ocak 1923 tarihli bir meclis kaydında bununla ilgili bir örnek vardır. Sazlıktaki bahçesi ile Bedesten civarındaki mağazaya Tahmin Heyeti'nin verdiği kıymet takdirine itiraz edilmiş, bunun üzerine Belediye Mühendisi, Defter-i Hâkânî Memuru ve Sancak İdare Meclisi'nin seçilmiş azasından oluşan bir İtiraz Komisyonu oluşturulmuştur. Bu komisyon, mağazaya 20.000 kuruş, bahçeye de 108.000 kuruş kıymet takdir etmiştir. Samsun Belediye Meclisi'nde bu durum görüşülerek kayda geçirilmiş ve mülk sahiplerine tebliği, gazete ile de ilânı kararı verilmiştir.

7. İcâr (Kira) Fiyatları

Samsun Belediyesi meclis zabıtlarında, ya belediyeye ait mülkün (genellikle dükkân) veya belediyenin kiracı olarak kullandığı mülkün kira bedelleri ile ilgili kayıtlar vardır. Belediyenin icara vereceği mülkün taliplerine

verilmesi ihale usûlü ile yapılmakta ve şartları uygun kişiye kiraya verilmektedir.

Meselâ, Osmanlı Bankası karşısında yer alan belediyeye ait dükkân, aylık 700 kuruş bedelle Gevan Kadı-zâde Hüsnü Efendi'ye icara verilmiştir. Bu icar olayında başka talip olmadığı da kayıtlıdır.

Yine Samsun Belediyesi'ne ait, Hükümet Caddesi'nde bulunan bir büyük ve yanındaki küçük hanenin aylık 25 lira (2.500 kuruş) karşılığında Haydar Beğ'e icara verilmesi kararı mevcuttur.

Belediyeye ait bir mağaza da, yıllık 100 lira (10.000 kuruş) karşılığında Hacı Andavallıoğlu'na kiraya verilmiştir.

Söz konusu meclis zabıtlarında, belediyenin kullandığı yerlerin icar bedelleri de yazılıdır. Meselâ, belediyece ahır olarak kullanılan hükümet binası civarındaki binanın kira bedeli aylık 25 lira olarak belirtilmektedir.

Bazen de, başka bir idarenin kullandığı mülkün icar takdiri belediyeden istenmektedir. Buna örnek olarak da, Liman İdaresi'nce kullanılan, Andavallıoğulları'na mahsus mağazanın icarı hakkındaki uygulamayı verebiliriz. Belediye Reisliği'nin bu mağaza için takdir ettiği aylık 100 lira kira bedeli Liman İdaresi'nce kabul edilmemiş ve yüksek görülmüştür. Bunun üzerine toplanan Samsun Belediye Meclisi kirayı 50 lira (5.000 kuruş) olarak takdir etmiştir.

Bir meclis zabtında da, belediyeye ait dükkân ve ahırın kıymet takdiri için meclis azasından iki kişinin Muhammen olarak seçildiği yazılıdır. Fakat sonraki kayıтта, kiracı olan kişinin şimdiye kadarki kira borcunun 8.500 kuruşa ulaştığı, bunu ödemesinin mümkün olmadığı, bu sebeple hem paranın tediyesi, hem de binayı tahliyesi için kanunî işlem yapılması belirtilmektedir.

8. Memur, İşçi, Usta, Kalfa Maaş, Yevmiye ve Ücretleri

Samsun'a ait Belediye Meclis Zabıt Defteri'nde çok sayıda maaş, ücret ve yevmiyelere dair kayıtlar vardır. Bunların bir kısmı belediye görevlileri ile gassal, bekçi, dellâlların maaş ve ücretlerini ihtiva etmektedir.

Samsun Belediyesi'nde en yüksek maaşı Belediye Başkâtib'i almaktadır. 1 Ocak 1920 yılından, 17 Mart 1923 yılına kadar bu görevde kaldığı belirtilen Necmeddin Efendi'nin, önce aylık 2.500 kuruş maaşla işe başladığı, sonra maaşının 4.500'e, 1 Temmuz 1921'de 5.500'e, 1 Mart 1922'de ise 6.000 kuruşa çıkarıldığı yazılıdır.

Belediye Baytarı'nın maaşı önce 1.500 kuruş iken, sonra 2.000 kuruşa çıkarılmıştır.

Belediye rüsûmünü toplamakla görevli Rüsûmât Memurları'nın maaşları da zabıtlarda görülmektedir. 1923 yılında Kantar Memuru'nun yevmiyesi 100 kuruş, Kantarcıların yevmiyesi 80 kuruş, Dellâliye Memuru'nun da yevmiyesi 100 kuruştur.

Belediye çavuşlarının maaşının önce 3.000, sonra 3.500 kuruş olduğu görülmektedir. Gazhane’de görevli bekçinin ve fencilerin maaşları da 1.000 kuruştur.

Ayrıca belediyenin tasarrufunda olan Kabristan bekçisinin maaşı 500 kuruş olduğu kayıtlıdır.

Belediye görevlisi olarak Gassal, yani ölü yıkayıcısı da zabıtlarda olmasına rağmen, maaş veya ücreti hakkında bir kayıt yoktur.

Belediyeden ücret alan ilginç bir kişi de köpek itlâfında görevli olan kişidir. Bu kişiye köpekleri öldürmesi karşılığında 1.500 kuruş verilmesi, 25 Haziran 1923 tarihli zabıt kararında kaydedilmiştir.

Dellâllar ve gelirleri ile ilgili zabıt kaydında, Samsun’da 8 dellâlin olduğu, elde edilen gelirin aralarında taksim edildiği, Dellâlbaşılığa da Şükrü Ağa’nın getirildiği yazılıdır. Müzayedelerden alınacak dellâliye ücretinin miktarı hakkında bir bilgi verilmemiştir.

Samsun’un su, elektrik ve tramvay projelerinde çalıştırılmak üzere bazı mühendislerin Samsun’a celp edildiği ve bunlara belediyece maaş tahsis edildiği Belediye Meclis zabıtlarında görülmektedir. Nitekim bu amaçla mühendis Hami Efendi’ye 13 Temmuz 1923 tarihinden itibaren 6.000 kuruş ücretle ve mühendis Nazmi Efendi’ye de 8 Temmuz 1923’den itibaren 5.000 kuruş ücretle maaş bağlanması kararı verilmiştir.

Belediye yönetiminde olan Gümrük iskelelerindeki görevlilerin maaş ve ücretleri de meclis zabıtlarında gösterilmiştir. Bunlardan Gümrük İskelesi Tahsildarı 3.500 kuruş almaktadır. Ancak 1923 yılında tahsildarların maaşı 4.000 kuruşa çıkarıldığı kaydı bulunmaktadır. Hatta, maaşı 3.500 kuruş olan Dakik İskelesi Tahsildarı Mehmed Efendi dilekçe ile zam talebinde bulunmuş ve belediye meclisi söz konusu kişiye 500 kuruş zam yapmıştır.

Limanda çalışan hamalların ücretleri de zabıtlarda görülmektedir. Zabıt kayıtlarına göre, vapurdan mal indiren hamallara 1921 yılında yevmiye 100 kuruş verilirken, 1922 yılında ton başına 100 kuruş verilmesi usûlü getirilmiştir. Samsun Belediyesi görevlileri sadece yukarıda belirtilen kişiler değildir. Ayrıca Muhasebe Mes’ulü ve yardımcısı, kâtib, anbar memuru, sandık emini, Gazhane memuru, tanzifât, yani temizlik işlerinde çalışanlar ile tulumbacılar da vardır. Ancak bunların maaşları hakkında bir kayda rastlanmamıştır.

Belediye görevlilerinin tayini, müracaat edenler arasından Belediye Meclisi tarafından yapılmaktadır. Bu tayinde müracaat edenlerin ehliyetli olmaları nazarı dikkate alınmaktadır. Bazen de seçilmeleri imtihanla olmaktadır.

Yine belediyede görevli memur ve tahsildarlar işe başlamaları sırasında belli bir miktar veya nevi kefaletle bağlanmaktadır. Bazıları 100, 200, 300, 400 lira gibi “kefâlet-i mâliye” ye, bazıları da “kefâlet-i i’tibariye” ye zorunlu tutulmaktadır. Bu suretle görevlerini kötüye kullanmamaları, yolsuzluk ve serkeşlik gibi olaylara girmemeleri yönünde teminat altına alınmaktadır.

Belediye memur, tahsildar ve diğer görevlilerin görevlerini ihmali veya suç işlemleri durumunda gerekli cezaî işleme uğradıkları görülmektedir. Nitekim, Saathane ve Kasaplar Caddesi mıntıklarına memur Çavuş Mehmed Rüşdi Efendi ve Mehmed Ağa'nın görevlerini ihmal ettiklerinden, ancak ilk defa yaptıkları için her ikisine de takdir verilmesi kararı alınmıştır. Yine, ihtarlara rağmen görevlerini ihmal eden ve tembellik yapan Belediye Çavuşu Mehmed Rüşdi Efendi'ye, Meydan Çavuşu Mehmed Çavuş'a ve Gümrük Caddesi mıntika çavuşu Osman Efendi'yi 15'er günlük maaş kesim cezası verilmiştir. Aynı şekilde itaatsizlik yapan Tanzifât Memurlarından Sadık Mehmed Çavuş'un da maaşının üçte biri kesilmiştir.

Bazı memur veya görevliler de, görevlerini iyi ifa edemediklerinden dolayı meclis kararı ile azl edilmişlerdir. Meselâ, Belediye Kantar Memuru Şükrü Efendi, vazifesini iyi ifa edemediğinden, Lüks fenercisi Kadir, terbiyesiz ve serkeşlik yaptığından, Tulumbacı Selahaddin, ahlâksızlığı anlaşıldığından, Tulumbacı Kadir, serkeşliğinden, Belediye odacısı Ali ise hizmetinden yeterli derecede istifade edilemediğinden görevlerine son verilmiştir. Ancak bunlardan Tulumbacı Kadir, görevinden çıkarılmasından 15 gün sonra, yine belediye meclisi kararı ile, ceza süresi kâfi görülerek, bundan sonra en ufak bir serkeşliği görülürse bir daha belediyede istihdam edilmemek üzere, görevine iade edilmiştir.

Samsun Belediye Meclisi, belediye memur ve görevlileri için sadece ceza veya azl işleminde bulunmamış, iyi ve hüsn-i niyetle çalışanları da mükâfatlandırmıştır. Meclis Kâtibi Abidin Efendi'ye, hizmeti takdir edilerek 30 lira (3.000 kuruş) ikramiye verilmiştir. Yangınların söndürülmesinde gayretleri görülen Tulumbacıbaşı Şakir Usta 300, tulumbacıardan Ali ve Aziz Ağalar 250'şer, Receb, Tevfik, Kadir, Mehmed, Hakkı, Mehmed, Salim ve Hamdi isimli tulumbacılar da 100'er kuruş nakdî mükâfat ile ödüllendirilmişlerdir. Bazen bu mükâfat, maaşına zam yapılması şeklinde görülmektedir. Meselâ, Belediye Muhasebe Mes'ulü Mümtaz Beğ'e aylık 10 lira (1.000 kuruş) mükâfat zammı yapılmıştır. Bazen de mükâfat, bir takdirname belgesi olmaktadır. Evkaf İnşaat Müdür Muavini Vehbi Beğ'e, iyi çalışmaları sebebiyle, belediye meclisi kararı ile takdirname belgesi verilmiştir.

Samsun Belediyesi meclis kararlarında en ilgi çekici fiyat hareketlerinden biri de, inşaat malzemeleri ile birlikte inşaat usta, kalfa, çırak ve at arabalarının yevmiyelerinin verilmesidir. 1923 yılının bazı aylarına ait verilmiş bu fiyatları bir tablo şeklinde göstermek daha uygun olur kanaatindeyiz.

Tablo.9**1923 Yılı'nın Çeşitli Aylarına Ait İnşaat Usta, İşçi ve Araba Yevmiyeleri (Kuruş olarak)**

İŞİ (Yevmiyesi)	Şubat	Mart	Nisan	Haziran	Temmuz
Adi amele	80/100	80/100	70/100	120	80/100
Erbâb amele	-	100/110	-	-	-
Dülger Ustası	200/250	150/200	200/250	-	-
Dülger çırağı	-	70/110	-	-	-
Demirci ustası	200/300	250/350	250/300	-	-
Demirci kalfası	-	-	80/140	150	-
Demirci çırağı	80/120	90/120	-	-	-
Lağımçı ustası	-	120/150	100/150	-	-
Lağımçı çırağı	-	80/100	-	-	-
Taş yontucu ustası	-	200/300	250/300	-	-
Taş yontucu çırağı	-	120	-	-	-
Taşçı lağımçı	-	120/200	-	-	-
Kaldırımçı ustası	-	-	150/200	-	-
Nakkaş	-	200/300	-	-	-
Sıvacı	-	150/200	150/200	-	-
Sıvacı yamağı	-	-	80/120	-	-
Boyacı ustası	-	-	200	-	-
Boyacı yamağı	-	-	80/120	-	-
Doğramacı ustası	-	-	200/250	-	-
Duvarcı ustası	-	-	200/250	-	-
Makinist	-	250/300	-	-	200/250
Makinist çırağı	-	100/150	-	-	100/150
Tek atlı araba	300	300	300	-	300
Çift atlı araba	-	400/500	450/500	-	500
Kağrı	-	200/250	-	-	-

Tablo.9'daki usta, işçi ve araba yevmiyelerinin değerlendirilmesinden bazı ilginç sonuçlar çıkarmak mümkündür. Teknik bilgi isteyen işleri yapanların yevmiyelerinin yüksek olduğu görülmektedir. Meselâ makinist, dülger ustası, demirci ustası, nakkaş gibi teknik işler yapanlar ortalama 200 ile 350 kuruş arasında yevmiye almaktadırlar. Buna karşılık az teknik bilgiye dayanan ustaların, meselâ lağımçı, sıvacı, boyacı, duvarcı, kaldırımçıların, 120 ile 250 kuruş arasında yevmiyeleri vardır. Çeşitli meslek gruplarındaki çırakların yevmiyeleri de 70/150 kuruş arasındadır.

Kum, çimento, demir, doğrama, tuğla, kiremit gibi inşaat malzemelerinin taşınması için tutulan at arabaları ve kağının yevmiyeleri de yüksek görülmektedir. Meselâ kağının yevmiyesi 200/250 kuruş, tek atlı arabanın 300 kuruş, çift atlı arabanın ise 450/500 kuruştur. Burada arabanın tek veya çift atlı olması, dolayısıyla taşınacak malzemenin miktar ve ağırlığı, yevmiyelere etki yapmaktadır.

Samsun Belediye Meclisi'nin, tek atlı arabalarla ilgili aldığı bir karar da enteresandır. Bu kararda, tek atlı arabalara fazla yük yüklenmesinin, hayvanlara uygun olmadığı, bu konuda kanun ve talimatlara uyulması yazılıdır. Yani, o devrin en önemli nakliye aracı olan arabaları çeken atlara eza ve cefa vermemeleri, onların çekemeyeceği ağırlıkta yük konmaması gibi kararlar, belediye meclisinin ne kadar hassas davrandığını göstermektedir.

Samsun'da usta, işçi, çırak gibi yevmiyelerin aylara göre dağılımında da fazla bir fiyat farkı yoktur. Her ne kadar bazı usta veya çırakların bazı aylara ait yevmiyeleri rayiç bedeli olarak verilmemiştir. Bazı yevmiyeler sadece bir ay için verilmiştir. Bazılarında 4 veya 5 ayın yevmiyeleri de vardır. Meselâ adi amele yevmiyesi Şubat, Mart ve Temmuz aylarında 80/100, Nisan'da 70/100, Haziran'da ise 120 kuruştur. Ustaların yevmiyelerinde aylara göre fazla bir fiyat farkı görünmemektedir.

9.Dava Vekili Ücretleri

Samsun Belediyesi Meclis zabıtlarında, belediyenin hukukî işlerini takiple görevli Dava Vekili'nin ücreti ile ilgili kayıtlar mevcuttur. Bu kayıtlardan öğrendiğimiz kadarı ile 1922-1923 yıllarında Samsun Belediyesi'nin Dava vekili Halil Vehbi Beğ'dir.

Dava Vekili'nin, belediye ile ilgili ve mahkemeye intikâl eden davalardan, söz konusu davanın nakdî tutarının % 10'unu vekâlet ücreti olarak aldığı, bunun da davanın başladığı tarihte tahminî olarak peşinen ödeneceği görülmektedir. Nitekim, Saathâne Meydanı'nda olan ve Eykâf İdaresi'nce kullanılan belediyeye ait bir adet mağazanın icarı konusunda dava açılmıştır. Bu davanın nakdî karşılığı 30.000 kuruş olarak tespit edilmiş ve Halil Vehbi Beğ'e, bunun % 10'u olan 3.000 kuruş vekâlet ücreti olarak ödenmiştir.

Yine kayıtlardan öğrendiğimiz kadarı ile, belediyenin dava işlerini takip eden dava vekiline, kazanmadığı davalar için % 5 vekâlet ücreti ödenmesi kararı verilmiştir. Yani Dava Vekili, kazandığı davalar için % 10, kazanmadıkları için de % 5 vekâlet ücreti alacaktır.

10. Müsamere, Konser, Karagöz Oyunu, Sinema ve Güreş Gibi Sosyal Faaliyetlere Ait Bilet Fiyatları

1922-1923 yıllarında Samsun'da gerek derneklerin, gerekse özel şahısların müsamere, konser, hayal veya Karagöz oyunları, güreş müsabakaları düzenledikleri görülmektedir.

Özellikle müsamere denilen, içinde tiyatro, konser ve çeşitli etkinliklerin yer aldığı sosyal faaliyetler, daha ziyade bir kurum veya bir derneğe gelir sağlamak amacıyla düzenlenmektedir.

Zabıtlarda geçen müsamerelerden biri Samsun Muallimler Cemiyeti tarafından tertip edilmiştir. Müsamere gece erkeklere, gündüz kadınlara olmak üzere icra olunmuştur. Bilet fiyatları, mevkiler açısından farklı olduğu gibi, erkekler ve kadınlar için de ayrı bir fiyat uygulaması yapılmıştır. Bu durumu aşağıdaki tabloda göstermek yararlı olur kanaatindeyiz.

Tablo.10
Müsamere Bilet fiyatları (Kuruş olarak)

MEVKİİ	Erkeklerle	Kadınlara
Özel mevki	150	100
Birinci mevki	100	75
Memurlar ve zabıtlara ait Birinci mevki	50	-
İkinci mevki	40	50

Tablo.10'da görüldüğü üzere, mevki-i mahsûsa denilen özel mevki erkeklere 150, kadınlara 100 kuruştur. Birinci mevki 100 ve 75, ikinci mevki ise 40 ve 50 kuruş şeklindedir.

Bu biletler Şubat-1923'de tab' ettirilmiş ve kanuna göre Samsun Belediye Meclisi tarafından sayılarak mühürlenmiş ve mazbata tanzim edilmiştir.

Nisan ayında tertiplenen müsamere sonucunda, 24/25 Nisan tarihindeki Belediye Meclisi'nde sarf olunan ve kalan biletler, elde edilen gelir ile giderler tetkik edilerek yine mazbata tutulmuştur. Bu mazbata kayıtlarına göre bastırılan biletleri aşağıdaki tabloda görelim.

Tablo.11**Müsamere İçin Bastırılan Bilet Miktarı**

Cinsi	Mevkii	Adedi
Erkeklere mahsus	Özel mevki	101
"	Birinci mevki	99
"	Memurlar ve Zabıtlara mahsus Birinci mevki	99
"	İkinci mevki	243
Kadınlara mahsus	Özel mevki	99
"	Birinci mevki	158
"	İkinci mevki	308

Bu biletlerin toplamı 1.107 adet olup, sarf edilenler ise 921 adettir. Geriye 186 bilet kalmıştır. Ancak, müsamere öncesinde meclisin tuttuğu mazbatadaki bazı mevkilere ait bilet sayıları ile, müsamere sonrası tutulan mazbatadaki bilet sayılarında farklılıklar mevcuttur. Bundan, sonradan yeni biletlerin basıldığı anlaşılmaktadır.

Yine Samsun Muallimler Cemiyeti'nin düzenlediği bu müsamerede sarf edilen bilet miktarları ile, elde edilen gelirler de aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo.12**Müsamere İçin Satılan Bilet Miktarı ve Tutarı**

	Bilet miktarı	Mevkii	Tutarı (Kuruş)
	71	Erkeklere:Özel mevki	10.650
	97	Memur-Zâbit	4.850
	85	" Birinci mevki	8.500
	242	" İkinci mevki	9.680
	88	Kadınlara:Özel mevki	8.800
	145	ci mevki	10.950
	192	" İkinci mevki	9.600
Toplam	921		63.030

Müsamere için bastırılan toplam 1.107 bileten 921'i satılmış, geriye 186 bilet kalmıştır. Satılan biletlerden 63.030 kuruş gelir elde edilmiştir.

Ancak toplam 11.620 kuruş masraf yapılmıştır. Bu masraflar ise, sinema giderleri, bilet ve ilahların tab masrafları, diktirilen elbiseler, sahne dekoru,

ince saz takımı ve nakliye gibi giderlerdir. Muallimler Cemiyeti bu müsamereden net 51.410 kuruş gelir temin etmiştir.

Yine Samsun meclisi kayıtlarında, Amasya Şefkat-i İslâmiye Cemiyeti Yetimhanesi'ne ait müsamerenin bilet tasdiki vardır. Meclisin tasdik edip, mühürlediği bu biletlerin mevkilere, erkek ve kadınlara göre fiyatları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo.13

Yetimhane İçin Düzenlenen Müsamere Bilet Fiyatları

Cinsi	Mevkii	Fiyatı (Kuruş)
Erkeklerle mahsus	Özel mevki	500
“ “	Birinci mevki	100
“ “	İkinci mevki	50
Kadınlara mahsus	Birinci mevki	100
“ “	İkinci mevki	50

Yetimhane yararına tertiplenen bu müsamere için toplam 75.000 kuruşluk bilet bastırılmıştır. Ancak bunların ne kadarının satıldığı, yetimhaneye net ne kadar gelir temin edildiğine dair bir kayıt mevcut değildir.

Samsun meclis zabıtlarında bir spor kulübünün düzenlediği müsamere ile ilgili biletlerin tasdiki konusunda da bilgiler vardır. Ekim 1922'de tasdik edilen bu mazbataya göre, müsamerayı Samsun Atyıldız Spor Kulübü tertiplemiştir. Bu müsamerenin bilet fiyatları da aşağıda gösterilmiştir.

Tablo.14

Spor Kulübünün Tertiplelediği Müsamere Bilet Fiyatları (Kuruş olarak)

Mevkii	Erkeklerle	Kadınlara
Birinci mevki	100	75
İkinci mevki	75	50
Üçüncü mevki	50	25

Spor kulübü yararına düzenlenen bu müsamere için de toplam 53.500 kuruşluk bilet bastırılmıştır. Fakat bunların da net satış ve net elde edilen

gelirleri hakkında bir malûmat yoktur. Ancak müsamerenin 19 Ekim 1922 tarihine tesadûf eden Perşembe günü erkeklere, ertesi gün olan Cuma gününde de kadınlara tertip olunacağı belirtilmiştir.

Samsun'da 1922-1923 yıllarında düzenlenen sosyal etkinliklerden biri de konserdir. Mayıs 1923 tarihine ait bir meclis kaydında, konser tertipleme talebinde bulunan Hattat Necmeddin Naci isimli kişinin bu müracaatına, Belediye Meclisi tarafından ruhsat verildiği yazılıdır. Ancak bilet fiyatları hakkında bir bilgi yoktur. Samsun'da konser türü etkinliklerin olduğu yerler kahvehanelerdir. Nitekim çalgı çalınması izninde bulunan Kafkas Kahvehanesi ile Abdullah isimli kişinin kahvehanesine bir ay süre ile izin verilmiştir. Bunun için kendilerinden bir defaya mahsus ruhsatiye resmi alınmıştır. Belediye meclisi bu izni verirken, adâp ve islâmî adetlere aykırı olmamak kaydıyla koyarak, kamunun tepkisini çekecek, örf ve adetlere aykırı çalgı çalma eğlencesine de sansür getirmektedir.

Samsun'daki diğer bir sosyal etkinlik ise hayal oyunu, özellikle Karagöz oynatılmasıdır. Nitekim, sahibi olduğu İstiklâl Kırathanesi'nde Karagöz oynatmak için izin talebinde bulunan Şükrü Efendi'ye belediye meclisi, bir sakıncası olmadığını beyan ederek ruhsat vermiştir. Ancak Ramazan boyunca 10 lira, diğer aylarda ise 15 lira ruhsat resmi alınması kararı çıkarılmıştır. Yine 10 Haziran 1923 tarihli zabıtta, Boğazkesen Kahvesi müsteciri Şükrü Efendi'nin hayal oyunu (gölge oyunu) talebine, aylık maktuân 5'er lira ruhsat resmi verilmesi şartıyla izin verildiği yazılıdır. Fakat Karagöz ve gölge oyunlarının bilet ücretleri yazılmamıştır. Herhalde bunun sebebi, gelenlerin içeceklerinin biraz yüksek fiyatla satılarak bilet uygulamasının olmaması veya kahvehaneye bu oynatılan Karagöz oyunları ile fazla müşteri gelmesinin sağlanmak istenmesidir.

Samsun'daki sosyal hayata canlılık getiren diğer bir faaliyet de sinemadır. Samsun'da o zamanlarda Alemdar-zâdeler'e ait Hilâl Sineması ile Varyet ve Pertev Sinemaları olduğu meclis kayıtlarında yazılıdır. Bu sinemaların bilet fiyatları ile ilgili ise bir bilgi yoktur. Ancak, belediyenin her bileten 100 para, yani 2,5 kuruş resm aldığı ve hatta her bilet koçanının tasdik edildiği, tasdiksiz bilet kullanılmaması yönünde belediye memurlarının sürekli olarak kontrol etmeleri babında 19 Haziran 1923 tarihli meclis zabtında bilgi vardır.

11. Genel Değerlendirme

Belediye Meclisi Zabıt Defteri'nden çıkarılan Samsun'daki fiyat hareketlerini değişik yönleri ile incelemeye çalıştık. Bu incelemelerden de burada genel sonuçlara gitmek yararlı olur kanaatindeyiz.

Bir defa olarak, Samsun'da ve ülke genelinde Birinci Dünya Savaşı öncesinde fiyatların ve maaş ile ücretlerin düşük olduğu bir gerçektir². Meselâ, XIX. Yüzyılda ekmek 1 kuruş 10 para ile 1 kuruş 20 para arasında satılmakta iken, 1922-1923 yıllarında 20 kuruş 35 paraya kadar yükselmiştir. Sadeyağ kıyyesi 1 kuruş 10 paradan 140 kuruşa, et, yine kıyye olarak 2-4 kuruştan 70/80 kuruşa, sabun 6 kuruş 10 paradan 60/70 kuruşa, soğan 2 kuruştan 10 kuruşa, sarımsak yine 2 kuruştan 18/20 kuruşa, üzüm 4/8 kuruştan 20/25 kuruşa, elma 1.5 kuruştan 10/15 kuruşa çıkmıştır.

Fiyatların bu denli artışında, ülke ekonomisinin bozulmasının, ülkeyi kana bulayan iç ayaklanmaların, maliyenin iflâs etmesi ve Düyûn-u Umûmiye İdaresi'nin kurulmasının, kıtlık ve yoklukların artmasının, birbiri arkasına devam eden ve pek çok zayıta neden olan savaşların herhalde etkisi olsa gerektir. Yani pek çok etkenler ekonomiyi etkilemiş, bu da enflasyonu körüklemiştir.

Çeşitli mal ve ürünlerin fiyatlarının artışına paralel olarak, 1922-1923 yıllarında maaş, ücret ve yevmiyelerin de artması tabiidir. Ancak bu artışın, mal ve ürünlerdeki artışa uygun orantılı olduğunu söylemek mümkün değildir.

Meselâ, XIX. Yüzyılda Samsun'da bir Tahrirât Kâtibi 600 kuruş maaş almakta iken, 1922/23'lerde Belediye Başkâtibi 2.500 ile 6.000 kuruş arasında maaş almaya başlamıştır. XIX. Yüzyılda genellikle memurlar 200-300 kuruş maaş almaktadırlar. Ancak 1922/1923'lerde belediye memur ve çalışanları 500 kuruş ile 6.000 kuruş arasında değişen miktarlarda maaş aldıkları görülmektedir.

Olaya bir de alım gücü açısından yaklaşırsak, XIX. Yüzyılda 500 kuruş maaş alan bir memur, bu para ile okkası 4 kuruştan 125 okka et alabilmektedir. Buna karşılık 1922/23'lerde maaşı yine 500 kuruş olan kimse, bu para ile okkası 70 kuruştan ancak 4 okka kadar et satın alabiliyor. Memur maaşlarının yükselmesini göz önüne alır, meselâ normal bir memurun 3.000 kuruş aldığını düşünürsek, bu kişinin dahi bu para ile ancak 40 okka et alabileceğini söyleyebiliriz. Yani, memur, işçi maaş ve ücretleri 1922/23 yıllarına doğru artmış, fakat yiyecek ve diğer ürün ile eşyalarda artış daha fazla olmuştur. Bu sebeple, XIX. yüzyıl memur, işçi, usta, kalfa gibi kişilerin maaş, ücret ve yevmiyelerinin, rayiç fiyatlar karşısında yeterli olduğu, buna karşılık 1922/23 yıllarında alım gücünün azaldığı açıkça görülmektedir.

Zabıtlarda ilgi çekici bir fiyat hareketleri de yakacak fiyatlarıdır. Kömür, odun gibi yakacakların fiyatları kış mevsimi veya kış mevsimine giriş dönemlerinde yükselmektedir. Buna karşılık yaz döneminde ilgili maddelerin fiyatlarında önemli düşmeler görülmektedir. Özellikle aydınlatma işlerinde kullanılan gazyağı bir ithal ürünü olduğu için genellikle fiyatlarında aylara göre

² Bkz., M. Emin Yolalıcı, XIX. Yüzyılda Canik (Samsun) Sancağı'nın Sosyal ve Ekonomik Yapısı, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1998.

fazla bir değişiklik gözlenmemektedir. Ancak bu ithal ürününde dahi, baş dönemine girildiği dönemlerde kıyyesi 30 kuruştan 23 kuruş 17 paraya kadar gerilediği müşâhade edilmektedir.

Zabıtlarda geçen inşaat malzemelerinin çeşitliliği de ilginçtir. Bina yapımında tuğla ve kiremidin kullanılması artık yaygınlaşmıştır. Fakat yerli kiremit yapımı yaygın olmadığından, daha pahalı olan Avrupa kiremidi de kullanılmaktadır. Yine bina yapımında kullanılan yağlı boya gibi inşaat malzemelerinin de yaygınlaştığı görülmektedir.

Samsun Belediyesi meclis zabıtlarından, Samsun'da üç özel matbaanın olduğu görülmektedir. Bu matbaalar Şems, Ahali ve Aks-i Seda matbaalarıdır. 1922/23 yıllarında Samsun'da matbaanın yaygınlaşmasını ve tab işlerinin artık burada yapılmaya başlanmasını göstermesi açısından bu gelişme önemlidir. Nitekim Samsun Belediyesi'nin bütün evrakları mahalli matbaalarda bastırılmaktadır.

Özellikle belediye memur, işçi ve tahsildarlarının maaş ve ücretleri dışında, Samsun'daki inşaat usta, kalfa ve çıraklarının yevmiyeleri de ilgi çekici zabıt kayıtlarındandır. Teknik bilgi isteyen işleri yapan dülger, demirci, taş yontucu, makşinist gibi ustaların yevmiyeleri yüksektir. Buna karşılık lağımcı, sıvacı, boyacı gibi az teknik bilgi isteyen ustaların yevmiyeleri ise daha düşüktür. Çeşitli inşaat işlerinde çalışan çıraklar da ustalarının aldıkları ücretin yarısı kadar yevmiye almaktadırlar.

Kayıtlardan çıkarılacak bir sonuç da, çeşitli alım ve icraatlarda, Samsun Belediye Meclisi'nin belediyenin çıkarlarını koruma çabalarıdır. Çoęu belediyeye ait alımlarda münâkasa, yani açık veya kapalı eksiltme usûlü uygulanmıştır. Meselâ, belediyeye ait evrakların bastırılması, şehrin temizliği işlerinde kullanılacak süpürgenin alımı bu yolla sağlanmıştır. Buna karşılık, bazı gayr-i menkûllerin icara verilmesi ise açık artırma ile gerçekleştirilmiştir. Bu suretle en uygun fiyatla tabı, alımı ve icara verilmesi sağlanarak, belediyenin çıkarları gözetilmiştir.

Bazı alımlarda ve evrak basımında kaliteye de dikkat edilmiştir. Buna örnek olarak tab işini verebiliriz. Matbaaların numuneleri belediye meclisinde incelenmekte, en iyi numuneyi veren matbaaya (eksiltme fiyatı bir miktar az da olsa) baskı işi verilmektedir. Yine, Ramazan'da kullanılacak fişenkler satın alınırken, istenilen derecede yükselmeyen, patlamayan veya amaca uygun olmayan fişenklerin bedellerinin ödenmemesi tarzında bir mukavele imzası yoluna başvurulmuştur.

Samsun Belediye Meclisi'nin, bünyesinde çalışan memur, işçi, müstahdem gibi çalışanlarına, hem cezaî müeyyideler uyguladığı, hem de mükâfatlandırdığı görülmektedir. Görevini ihmal eden veya iyi ifa edemeyen, terbiyesizlik ve serkeşlik yapanlara, maaş kesim cezası uyguladığı gibi, görevlerine son da verebilmektedir. Buna karşılık, iyi ve hüsni niyetle çalışan, görevlerini yaparken üstün gayret sarf eden görevliler de

mükâfatlandırılmaktadır. Bu mükâfat bazen nakdî para, ikramiye, maaşına zam şeklinde olmakta, bazen de takdîrname belgesi ile ödüllendirilmektedir.

Zabıt kayıtlarındaki diğerk bir ilgi çekici husus da sosyal faaliyetlerle ilgilidir. Özellikle çeşitli dernekler müsamereler tertip etmişlerdir. Bu suretle hem halkın sosyal hayatına bir çeşitlilik ve yenilik getirmişler, hem de okul, yetimhane, spor kulübü gibi kurumlara ek gelir sağlamışlardır.

Yine Samsun halkının sosyal aktivitesine yenilik sağlayan diğerk faaliyetler, konser, karagöz, hayal oyunu ve sinemadır. Bu sosyal etkinlikler daha ziyade kahvehane gibi yerlerde gerçekleştirilmiştir. Kayıtlardan 1922/23 yıllarında Samsun'da üç sinemanın olduğu anlaşılmaktadır.